

Filmoteka Szkolna

Temat lekcji: Achilles, Superman, As i spółka, czyli o tym, jak przekształca się wzorzec bohatera

Opracowanie: Małgorzata Bazan

Etap edukacyjny: gimnazjalna, ponadgimnazjalna

Czas: 2 godziny lekcyjne

Cele lekcji:

Uczeń:

- dokonali umiejętność analizy i interpretacji porównawczej dzieła literackiego i filmowego,
- wie, czym był kodeks rycerski,
- czyta ze zrozumieniem teksty naukowe i popularnonaukowe,
- posługuje się ze terminami: kultura masowa, kultura popularna, kultura wysoka, homogenizacja, komercjalizacja, kicz,
- wskazuje cechy wyróżniające kulturę popularną,
- wie, czym jest parodia i rozpoznaje ją w dziele filmowym,
- sporządza notatkę z lekcji.

Metody i formy pracy:

Pogadanka, praca z tekstem, heureka, praca w parach.

Środki dydaktyczne

- Homer, *Iliada* [fragmenty],
- Film Andrzeja Kondratiuka, *Hydrozagadka*, Polska 1970,
- M. Ossowska, *Etos rycerski i jego odmiany*, Warszawa 2000,
- *Słownik wiedzy o filmie*, ParkEdukacja, Bielsko-Biała 2005,
- *Słownik terminów literackich*,

Pojęcia kluczowe:

- etos rycerski,
- heros,
- kultura masowa, kultura popularna,
- kultura wysoka,
- homogenizacja,
- komercjalizacja,
- parodia,
- intertekstualność.

Przebieg lekcji:

1. Wprowadzeniem do lekcji może być rozmowa z uczniami na temat bohaterów, wielkich herosów. Kim są? Jakie powinni mieć cechy? Uczniowie podają przykłady takich postaci literackich, filmowych, itd.
2. Następnie uczniowie czytają fragmenty tekstu Marii Ossowskiej, *Etos rycerski i jego odmiany* (dotyczący starogreckiego ideału rycerskiego) i wypisują cechy herosa antycznego. Powinny się tu pojawić następujące spostrzeżenia:
  - odwaga,
  - honor,
  - pragnienie sławy,
  - nadludzka siła,
  - nieprzeciętna uroda,
  - umiejętność posługiwania się wszystkimi rodzajami broni,

Filmoteka Szkolna

- wysokie urodzenie, elita,
  - ogląda,
  - szlachetność,
  - dbanie o dobre imię.
3. Odczytanie fragmentu *Iliady*, walka Achillesa z Hektorem. Analiza fragmentu tekstu Adama Krokiewicza, *Moralność Homera i etyka Hezjoda* [załącznik nr 1].
- a. Jak został pokazany Achilles w *Iliadzie*? Wymień jego cechy.
Achilles jest pięknym, wspaniałym, walecznym rycerzem starożytnym. Świetnie włada włócznią i mieczem, szybko biega, jego ciało, dzięki matce, jest odporne na ciosy, jest niemalże nieśmiertelny. Cechuje go siła, odwaga, spryt, męstwo. Stanowi klasyczny wzór męskiej urody, jego ciało jest proporcjonalne. Tu pokazujemy uczniom fotografię rzeźby Polikleta z Argos, *Doryfos* [załącznik nr 2]. Jest czułym synem, wiernym przyjacielem.
- b. Na co zwraca uwagę Adam Krokiewicz?
Adam Krokiewicz zauważa, że biorąc pod uwagę dzisiejsze wzorce moralności europejskiej, Achilles jest barbarzyńcą, który bezcześci zwłoki Hektora, pała zemstą do wroga, jest pyszny, potrafi wpadać w gniew, łatwo ulega emocjom.
Wnioski: Należy podkreślić, iż zgodnie z antycznymi wzorcami postępowania Achilles był bohaterem pozytywnym, jednak dziś nie możemy go jednoznacznie oceniać, ponieważ postępuje okrutnie.
4. Achilles i bohater filmów/książek akcji.
Pytamy uczniów, jakich znają bohaterów filmów/książek akcji. Można się spodziewać, iż zostaną wymienione postaci: Bond, Rambo, Rocky, kreacje Bruce'a Willis'a, Steven'a Seagal'a, itd. Następnie dokonujemy porównania Achillesa i bohatera kina XX wieku.

Achilles	Bohater filmów akcji
Pochodzi z najwyższej klasy społecznej	Najczęściej pochodzi z nizin społecznych, albo jest kimś, kogo mijają na ulicy
Piękny, proporcjonalnie zbudowany	Przystojny, dobrze zbudowany, umięśniony
Świetnie włada mieczem i włócznią, szybko biega	Posługuje się najrozmaitszymi rodzajami broni, pilotuje samoloty, prowadzi helikoptery, zna się na broni chemicznej, biologicznej, itp.
Odważny, męzny, waleczny, nie odczuwa strachu	Odważny, męzny, waleczny, nie odczuwa strachu
Działa, jak sam uważa, w słusznej sprawie - chce pomścić Patroklesa	Działa najczęściej w obronie słabszych, dla dobra ogółu
Potrafi być bezwzględny i okrutny, jego zachowanie jest barbarzyństwem	Nie idzie na kompromisy, zwalcza zło, nie wie, co to dialog, jest bezwzględny

Filmoteka Szkolna

Wniosek: Bohaterowie kina akcji wzorowani są na postaciach rycerzy starożytnych. Posiadają zespół cech pożądaných, preferowanych: siła, odwaga, waleczność, budowa ciała, itd. Następnie zwracamy uwagę, iż, paradoksalnie, ten model bohatera, z kultury wysokiej (*Iliada*) przeszedł do kultury popularnej.

5. Wprowadzenie pojęcia: **Kultura popularna.**

Kultura popularna, niska jest powiązana ze środkami masowego przekazu - czasopisma (wysokonakładowe, nazywane brukowcami), film (superprodukcje), radio, telewizja. Kultura ta jest **homogeniczna**, czyli jednorodna, jej produkty trafiają do niemalże każdego odbiorcy, proponują infantylną, banalną wizję świata. Celem takiej kultury jest dostarczenie rozrywki, nie jest nośnikiem wysokiej wartości, nie ma skłaniać do myślenia i refleksji. Kultura masowa łączy się również z pojęciem kiczu, czyli propagowaniem sztuki kiepskiej, tandetnej, przesłodzonej, przerysowanej, ozdobnej. Tu możemy pokazać młodzieży przykłady kiczu w sztuce - makatki, tanie reprodukcje obrazów wielkich malarzy, słynne jelenie na rykowisku, figurkę Supermana czy Batmana.

6. Analiza filmu. Kreacja Asa w filmie Kondratiuka. Próba porównania bohatera do Achillesa i bohaterów filmów akcji.

As w filmie Kondratiuka:

- wykonuje mało ciekawy zawód pracując przy desce kreślarskiej w jakimś biurze,
- nie oglądają się za nim kobiety, ponieważ swoim codziennym wyglądem nie przypomina bohatera,
- działa incognito,
- kiedy zachodzi potrzeba, stawia się na wezwanie i zmienia się w super-bohatera,
- wykonuje najtrudniejsze misje,
- jest niezwykle sprawny fizycznie - wspina się na dachy, skacze z dużych wysokości,
- jest odważny, mężny, waleczny - wysadza urządzenie do podgrzewania jeziora,
- walczy w słusznej sprawie, ma pokonać doktora Plamę, który zagraża gospodarce wodnej własnego kraju,
- nie rozwiązuje jednak problemów na drodze przemocy, przeciwnie, stara się nieść pokój, umoralniać złoczyńców (scena z marynarzem),

Wnioski: Na drodze heurezy uczniowie powinni sami dojść do wniosku, że mamy do czynienia z bohaterem, którego historia jest mało prawdopodobna, momentami śmieszna (zwłaszcza, że jest to przecież komedia), a sam reżyser ucieka się do parodii.

7. Wprowadzenie pojęcia: **Parodia** (*Słownik terminów literackich*)

Parodia - agresywna forma stylizacji, wypowiedź, która imituje cudzy styl w celu jego ośmieszenia; polega na podjęciu jakiegoś rozpoznawalnego sposobu mówienia, któremu zostają odebrane jego zwykłe motywacje treściowe lub sytuacyjne i przydane nowe motywacje, na ogół sprzeczne z tamtymi, w wyniku czego ulega komicznemu przejawskrawieniu.

Parodia znana jest literaturze od czasów antycznych - w starożytnej Grecji parodystami byli Hiponaksa z Efezu (VI w. p.n.e.) i Hegemona z Tazos (V w. p.n.e.), którzy stosowali inny sposób recytacji od ogólnie przyjętego (czyli znanego od czasów Homera). W literaturze nowożytnej posługiwali się nią; F. Rabelais, M. Cervantes, Wolter, I. Krasicki.

Parodia jest też częścią dzieł literackich, pełni funkcje komiczne oraz satyryczne i w ten sposób staje się częścią polemiki.

8. Praca w parach. Uczniowie odnajdują elementy parodii w kreacji Asa, wnioski zapisujemy na tablicy, np.:

- już sam wygląd tego bohatera jest komiczny - podobnie jak Superman nosi obcisłe legginsy i pelerynkę z literą A,
- problem, który rozwiązuje, pokonując doktora Plamę, jest sztuczny, nieautentyczny, a cała akcja dość zbanalizowana,
- zdania, które wygłasza, są śmieszne, np.: „Ponieważ szanuje dobro społeczne i spokój publiczny nie wyrwę tych drzwi, żeby rozprawić się z panem.”, „o bardzo dobrze, lecz bardzo źle że pan śpi na służbie, muszę pana ukarać”, „To nie ważne, ważne jest przestrzeganie przepisów BeHaPe, zwłaszcza na kolei, cześć”,

- przerysowana jest także jego obsesja na punkcie skromności, nie chce, aby ktokolwiek o nim wiedział, w stosunku do koleżanki z biura zachowuje daleko idącą powściągliwość, podczas gdy inni koledzy wprost zachwycają się jej urodą, jest przesadnie nieśmiały,
  - nieautentyczny jest również finał opowieści - As niszczy urządzenie do podgrzewania wody, widz nie bardzo orientuje się, jakim sposobem zostało to zrobione. Oczywiście bohater nie doznaje uszczerbku na zdrowiu.
9. Rozmowa z uczniami na temat wzorców kreacji Asa. Z pewnością uczniowie dostrzegą najbardziej oczywiste powiązania z amerykańskimi bohaterami - Supermanem, czy Batmanem. Należy jednak jeszcze w miarę możliwości pokazać przykładowy komiks o Kapitanie Żbiku i wspomnieć o pierwszym polskim serialu kryminalnym - *Kapitanie Sowie na tropie*. *Kapitan Żbik* - komiks, który powstał w latach sześćdziesiątych, aby przybliżyć czytelnikowi pracę Milicji Obywatelskiej. Kapitan rozwiązywał różne zagadki, ale najciekawsze dla młodzieży będą listy bohatera do młodych czytelników, które miały charakter dydaktyczny. Mówiły o tym, jak żyć moralnie, zgodnie z prawem, przestrzegać porządku publicznego, uczyć się dobrego wychowania, brać udział w życiu społecznym. Tu zwracamy uwagę na liczne zdania Asa, które przytaczaliśmy wcześniej. Kapitan Sowa natomiast był pierwszym funkcjonariuszem, który „na ekranie” rozwiązywał najtrudniejsze zagadki kryminalne w polskiej rzeczywistości PRL-u. Takie znamiona PRL-u znaleźć można i w filmie Kondratiuka - panna Jola kupuje parasolkę w Centralnym Domu Towarowym (wyrób krajowy), As pojawia się na nowym w tamtych czasach lotnisku Okęcie, biuro, w którym pracują bohaterowie, jest nijakie, szare, brzydkie, Wicherek to znany w tamtych czasach prezenter prognozy pogody w Telewizji Polskiej [załącznik nr 3].
- Wnioski:** Kondratiuk parodiuje amerykańskie superprodukcje, ale robi to z uśmiechem, film jest żartobliwy, pogodny. Reżyser pokazał bohatera PRL-u, który jest połączeniem cech bohatera amerykańskiego i polskiego detektywa.
10. Polska kronika non-camerowa Nr. 1. Należy zwrócić uwagę, że film jest również parodią rzeczywistości PRL-u, jednak reżyser posłużył się inną techniką, metodą polegającą na rysowaniu, malowaniu, drapaniu bezpośrednio na taśmie. Film Antoniszczaka jest oczywiście parodią Polskiej Kroniki Filmowej i pewnej propagandy „kraju szczęśliwego”, którą ta kronika lansowała. W Polsce, w której nie ma nic w sklepach, jest szaro, brudno i brzydko, proponuje się dania z tłustych wieprzy, mówi się o jakiejś ropie, podróżach, itp.
11. Podsumowanie: Oba filmy traktują czasy, w których powstawały, z przymrużeniem oka. Kondratiuk pokazuje parodię bohatera kultury masowej popularnej i osadza go w polskich realiach, Antonisz śmieje się z polskiej propagandy, która ukazywała świat w upięszonych kolorach.

Zadanie domowe

Utwórzcie grupy pięcioosobowe i nakręćcie kilkuminutowe filmy, w których głównym bohaterem będzie ktoś na wzór Asa. Film ma być parodią polskiej rzeczywistości XXI wieku. Nie wolno jednak poruszać tematów wyłącznie związanych z polityką.

Załącznik nr 1.

Adam Krokiewicz

MORALNOŚĆ HOMERA

Achilles zadał w czwartym dniu bitwy rozstrzygającą klęskę Trojanom, zabił Hektora i przywiązawszy jego zwłoki do rydwanu powrócił w triumfie. Na drugi dzień spalił uroczyście zwłoki Patroklosa, a dnia następnego, po usypaniu mogiły, wyprawił na cześć przyjaciela wspaniałe igrzyska. Wszystko to jednak nie przynosi bohaterowi ulgi, nie uśmierza jego bólu, nie wraca mu spokoju. Achilles spędza bezsenne noce, a rano włóczy nieszczęsne zwłoki Hektora za swoim wozem dokoła mogiły Patroklosa. Ponieważ Hektor składał bogom liczne ofiary za życia, więc teraz bogowie nie tylko chronią jego ciało od rozkładu tudzież od pożarcia przez psy i ptaki (czego chciał i co przyrzekł zmarłemu przyjacielowi Achilles), ale także postanawiają ukrócić okrucieństwo zwycięzcy. Zeus obwieszcza Achillesowi za pośrednictwem Tetydy, że ma przyjąć okup od Priama i wydać mu zwłoki syna, a do Priama znowu wysyła lrydę z wezwaniem, by osobiście zawiózł okup Achillesowi. Pod wieczór, w dwunastym dniu po śmierci Hektora, wyprawia się Priam z bogatymi darami do Achillesa i (dzięki opiece Hermesa) przybywa niepostrzeżenie do jego namiotu (resp. Szataśu), po czym następuje bodaj najbardziej wstrząsająca scena w całej Iliadzie.

Chryzes przybył do Agamemnona z „sercem skruszonym”: przemógł nienawiść do ciemieżyciela córki i błagając go o jej wydanie życzył mu zdobycia Troi i szczęśliwego powrotu do Grecji (v.s.). Jeszcze bardziej przemógł się Priam: błagając o ciało Hektora klęka przed Achillem i całuje jego ręce z całą świadomością, że całuje ręce, które zabiły mu tylu synów i przede wszystkim - Hektora! Priam zaklina Achillesa, ażeby miał litość nad nim i nad jego nieszczęsną starością przez wzgląd na bogów i na swego sędziwego ojca, Peleusa, ażeby przyjął okup i oddał zwłoki, ażeby nie odtrącał warg, całujących jego ręce z nie znanym dotąd wśród ludzi samozaparciem i bólem. W słowach Priama jest moc nieprzeparta. Achilles jej ulega. Płacze razem z Priamem, a potem podnosi go z ziemi i próbuje pocieszyć. Na ponowną prośbę Priama, żeby wydał mu zwłoki, wybucha wprawdzie gniewem, ale szybko się uspokaja, wychodzi z namiotu, rozkazuje obmyć z kurzu, namaścić i pięknie przyodziać ciało Hektora i w końcu sam je układa na noszach, prosząc Patroklosa o przebaczenie za to, że przyjął okup i pozwolił pogrzebać jego zabójcę wbrew swej okrutnej obietnicy (v.s.), poczym wraca i zawiadamia Priama, że spełnił jego prośbę. Zaślepienie Achillesa zaczyna słabnąć. Bohater zaczyna rozumieć, że postąpił niegodnie i że naraził się bogom, bezczeszcząc zwłoki Hektora. Achilles każe następnie przygotować wieczerzę i zaprasza na nią Priama. Podczas wieczerzy wytwarza się swoisty nastrój i następuje ostateczne odprężenie. Priam podziwia „boską postać” Achillesa, a Achilles znowu „szlachetną twarz i rozumną mowę” Priama. Patrzą przez jakiś czas na siebie w milczeniu i „radują się swoim widokiem wzajemnie”, jak powiada Homer, uzmysławiając niejako ów nastrój ostatecznego odprężenia. Jest tu coś więcej niż tak zwany ascetyzm grecki. Priam przybył bez nienawiści do zabójcy swego syna, i ten nastrój udzielił się także Achillesowi. Obydwaj są podniesieni na duchu, bo dokonali zgodnych z wolą Mojry (i Zeusa) czynów, obydwaj dopomogli sobie do nich wzajemnie i to ich zbliżyło, obydwaj wreszcie są sobie wdzięczni za błogą chwilę wewnętrznego spokoju, jakiego teraz wspólnie doznają. Priam prosi jeszcze Achillesa o jedenaście dni rozejmu, ażeby mógł uroczyście pogrzebać Hektora i usypać mu mogiłę. Achilles się godzi, po czym idzie, podobnie jak Priam, na spoczynek. Homer daje do zrozumienia, że Achilles powrócił do normalnego stanu, że jego gniew wygasł, że ta noc będzie pierwszą spokojną nocą bohatera od czasu śmierci Patroklosa. Z Achillem nie spotykamy się już więcej w Iliadzie. Ta pierwsza noc spokojna rozciąga niejako zasłonę nad dalszą „dolą” bohatera, o którym wiemy, że wkrótce zginie z rąk Parysa i Apollina. [...]

Prawo skruszonego serca jest jednym z praw Mojry i wywodzi się, podobnie jak sama Mojra, o ile można sądzić, z kultury ludzkości podbitej przez Greków. Występuje ono u Homera, jak już powiedziałem, w trzech różnych postaciach, z których obecnie omówię dokładniej tylko pierwszą i drugą, ponieważ w Iliadzie mamy do czynienia tylko z tymi dwiema postaciami. Trzecia postać występuje w Odysei.

Otóż pierwsza postać owego prawa polega na tym, że człowiek zboleły wyrzeka się mściwych uczuć gniewu oraz nienawiści i zamiast nich budzi w sobie dodatnie uczucia dobroci oraz życzliwości w stosunku do sprawcy swojego nieszczęścia, ażeby go sobie zjednać i skłonić do spełnienia godziwej prośby, jaką do niego zanosí. Tak błagał Chryzes Agamemnona i tak błagał Achilleśa Priam. Obydwaj stłumili pychę swego serca. Dobroć i życzliwość, zrodzone z przewyciężenia jego ujemnych porywów, mają ogromną moc moralną. Jeżeli człowiek „się przewycięży” to - mówiąc obrazowym językiem Homera - Mojra staje po jego stronie i zapewnia mu ziszczenie próśb: Agamemnon nie tylko musiał w końcu oddać Chryzesowi córkę, ale także został ukarany za opór i obrazę kapłana nieszczęsną waśnią z Achillesem, podczas gdy znowu Achilles doznał ukojenia i pozbył się dręczącego go gniewu jakby w nagrodę za to, że wysłuchał błagań Priama i oddał mu zwłoki syna.

Druga postać omawianego prawa polega znowu na tym, że ktoś wyrządzi bolesną krzywdę i potem uznaje swą winę, żałuje, prosi skrzywdzonego o przebaczenie i składa mu dary na dowód szczerości swej skruchy. Ktoś taki także skruszył swoje serce i ma prawo, żeby jego prośby były wysłuchane. Ma je od Mojry, która wyrównuje każdą rzeczywistą winę bądź nieuchronną karą zewnętrzną, bądź wewnętrzną skruchą winnego. Kto nie może przewyciężyć butnego gniewu i nienawiści, kto gardzi skruchą i odrzuca prośby o przebaczenie, jakie do niego zanosí jego dawny krzywdziciel, ten krzywdzi go wtedy bardziej niż został skrzywdzony, wyzywa niejako Mojrę do walki, bo nie szanuje jej prawa, i ściąga na siebie niezawodną karę. Przykładu dostarczają dzieje waśni pomiędzy Achillesem a Agamemnonem. [...]¹

---

¹ Wg wyd. A. Krokiewicz. *Moralność Homera i etyka Hezjoda*, Warszawa 1959, s. 107-111.

Załącznik nr 2.

Załącznik nr 3.

